

הניו אייג' ממשיך את הרוח הקפיטליסטית, כשהוא מציג את ההצלחה החומרית כעוד סוג של אנרגיה רוחנית: שפע הוא עיקרון שמביא בתנופה אחת גם הנאה וגם יכולות מאגיות, גם שלוה וגם חברה, גם חסד וגם כסף-כסף-כסף...

שהפצת האור דווקא תזרוז את בוא המשיח(ה). יתר על כן, בעולם המודרני ביקשו לברל את התחום הדתי ולהפרידו מהתחום הפוליטי, הרפואי, החינוכי וגם הכלכלי. אבל הרעיון שרוח וחומר צריכים להיות מופרדים הוא תפישה שהניו אייג' מתנגד לה. הגישה ההוליסטית שמאיינת את הרוחניות האלטרנטיבית רואה את הגוף והנפש כאחדות, את ההנאות הנפשיות והגופניות כשזורות זו בזו ואת האלוהות כנוכחת (גם בעולם החומרי. ואם כך, הרי שכסף הוא לא תחום "מלוכלך" ואסור שמוזיל את הדת, אלא תחום שהרוח צריכה לחלוש גם עליו ולהתבטא גם בו. וכבר אמר ר' יוחנן ש"אין הקב"ה משרה שכנינו אלא על גיבור ועשיר וחכם ועניו" (נדרים לח, ע"א). ובכל זאת, סכנות רבות אורבות למחפש הרוחני בשוק - אשליות, גאווה, הטעיה, לחצים חברתיים, הרגלי רכישה... אז מה עושים? ראשית, חשוב לשמר את היסוד הביקורתי שהרוחניות מבורכת בו ומאגרת באמצעותו את החברה, ולא לתת לכוחות השוק "להרדים" את האידיאלים בשם הרייטינג. שנית, יש להשיב את הקסם והקדושה אל המסחר. מייקל יורק, סוציולוג בריטי שחוקר את תרבות הניו אייג' ואת הניאורפגאניות, מבין שמסחר הרוחניות הביא לחילונה, היות שהתחום הכלכלי נתפס כמשולל משמעות. אולם הוא רואה במצב זה אתגר לניו אייג' - להביא לקידוש מחדש של המסחר. במקום למשוך את החילון מהשוק אל הרוחניות, אפשר להאציל מהקדושה של התכנים הרוחניים על התרבות הצרכנית. כשם שבעבר שימשה כיכר השוק גם מרחב לפעילות דתית, כך עשויה הרוחניות העכשווית לספק הבנה מחודשת של החליפין המסחרי כמעשה רוחני. או כשאתם מקווים להפוך צירופי מקרים לחלק נרכש בחייכם, וכשהספר של צ'ופרה קורץ לכם מהמדף - כיצד תוכלו לעשות את אקט הרכישה שלכם למקודש? בשלב הראשון, אולי מספיק לזכור את השאלה בתור לקופה.

ד"ר מריאנה רוח-מדבר היא חוקרת ומרצה בתחום הרוחניות העכשווית - יהדות, העידן החדש ותרבות אלטרנטיבית. לתגובות: li.ten.310.uib@rabdimhaur

הכתבה התפרסמה בירחון "חיים אחרים", גיליון 136 ינואר 2008 www.altlife.co.il

אחד, כולנו דומים במובן מסוים. מבקרים שונים כבר העירו שהטענה שכל הדתות דומות היא ביטוי לעריצות האמריקאית, כי כולם - מהאינדיאנים ועד הבודהיסטים - מעוצבים בדמות הניו אייג': "צמחונים", מעצימים את הפרט, מעריצים נשיות וכן הלאה. ועכשיו, כשכולנו ניו אייג'יים אמריקאיים - אפשר למכור לנו כל תוכן דתי מכל דת, כי כולן הרי מעוצבות בדמות הניו אייג' האמריקאי.

אחד מאבות הסוציולוגיה, מקס ובר, כתב לפני כמה שנה מחקר גדול על "האתיקה הפרוטסטנטית ורוח הקפיטליזם", ובו טען שהחברה המודרנית רואה בהצלחה חומרית סימן לחסד האלוהי, כך שאדם משגשג מבחינה חומרית או עשיר מעיד על עצמו שהאל בחר בו. הניו אייג' ממשיך את הרוח הקפיטליסטית, כשהוא מציג את ההצלחה החומרית כעוד סוג של אנרגיה רוחנית: שפע הוא עיקרון שמביא בתנופה אחת גם הנאה וגם יכולות מאגיות, גם שלוה וגם חברה, גם חסד וגם כסף-כסף-כסף... ולכן, מי שהצ'קרות שלה פתוחות היא בריאה, סקסית, שמחה וגם עשירה. כשדיפאק צ'ופרה מבטיח לכם "הצלחה בשבעה חוקים רוחניים", אתם אמורים להבין שרכישת הספר תהווה ערוץ להצלחה חומרית ורוחנית כאחת.

רוחניות קפיטליסטית: מסחר או דמוקרטיזציה

ההצמדה של רוחניות וכסף מעוררת הרבה זעם וביקורת. למה בעצם? כי אם האינטרס הוא למכור, הרי שהאיכות צריכה לשלם מחיר. אם מטרתה של מורה רוחנית היא למכור את תוצרתה, היא מוסטת ממטרותיה האחרות והופכת ממורה לרוכלת. כשהמטרה היא כלכלית, היא תהיה מוכנה למכור גם תורות ירודות ולא מדויקות. היא תהיה מוכנה למכור כל דבר שהלקוחות ירצו לקנות: ידע, הבטחות, גאולה, סליחה וכדומה. רוצים לדעת יוגה בלי לתרגל? פשוט קנו את הספר ו"תרכשו תובנות". כמה חידושים יכול צ'ופרה לכתוב אם הוא מפרסם שני ספרים בשנה? כמה מאסטר אתה יכול להיות אם השקעת ברייקי עד היום רק עשר שעות? הביקורת על השוק הרוחני היא שהצורך המתמיד במוצרים רבים וחדשים יוצר זילות. גם נביאי ישראל התקוממו נגד הרעיון שהקורבן ימחק את הכל - קנית לך שה קטן ותמים, הבאת אותו למזבח, ועכשיו אתה יכול לחזור לשחיתות היומיומית: "הגנב רצח ונאוף והשבע לשקר... ובאתם ועמדתם לפניי בבית הזה... ואמרתם 'ניצלנו', למען עשות את כל התועבות האלה?" (ירמיה ז' 9-01).

הביקורת merכת. אולם נשאלת השאלה אם מוצר פופולרי הוא בהכרח פופוליסטי, ואם מסחר פירושו "מסחרה". האם בתהליך ההפצה אנו נתקלים בהכרח בוולגריזציה של התכנים הרוחניים? ובנוסף, האם אין יתרונות יקרים מפז לתהליך ההפצה בשוק הקפיטליסטי החופשי?

אפשר למצוא ערך רב בתהליך המסחר של הרוחניות. הברכה העיקרית בשיטה הקפיטליסטית היא שהפצת תכנים רוחניים לכל דורש מבטאת דמוקרטיזציה של הידע ושל החוויה הרוחנית. אם בעבר התעלות רוחנית ויציאה מגבולות האגו היו שמורות ליחידים סגולה בלבד - מיסטיקנים, נזירים וצדיקים - או ספונות במגדלי השן של הממסד הדתי, הרי שהיום ההיגיון של הקפיטליזם אמנם הופך את הרוחניות לרכוש, אך זהו רכושו של הכלל (או לפחות של בעלי המאה-שקל). יש מי שמבכים את גילוי הסודות שנשמרו ספונים במשך אלפי שנים, אבל יש גם מי שמאמינים

דיפאק צ'ופרה הפך למייצג המפורסם ביותר של מסחור הרוחניות. ד"ר מריאנה רוח-מדבר, החוקרת את תנועת הניו אייג', בוחנת אם זה רע כל כך כמו שזה נשמע

תחרותי, והיצרנים משתדלים להרחיב את השווקים על ידי הצעת טובין חדשים; כללי השוק מעודדים מורים רוחניים להציע מוצרים מפתים חדשים כל הזמן, להתאים את מוצריהם לצורכי הקהל ולשווק אותם באופן שיעורר את הצורך לרכוש את מרכולתם. תהליך המסחר של הרוחניות מכפיף אותה להיגיון שבו הצרכן קובע, כי הלקוח תמיד צודק. לכן מוטב למשווקים להתחנף, להתאים את תורתם לדרישה, לא לבקר ולא לצטפות. בתרבות הרייטינג המורה הרוחני הגדול ביותר הוא זה שמוכר יותר מכולם, ולכן עליו להציע מוצרים שיקלעו לדעת קהל רחבה, דהיינו למכנה המשותף הנמוך, מה שמחייב רדידות מסוימת. מאסטר גדול הוא מאסטר רדוד.

בשוק הרוחני אי אפשר לומר לצרכן מה לעשות. הוא רשאי לרכוש מוצר רק כדי להשליך אותו, להשחית אותו, לשלב אותו עם מוצר אחר, לעשות בו שימוש יצירתי - ולכן במצב הפוסט מודרני אנו עדים לדתות פרטיות ודינמיות אצל כל אדם, בסגנון "עשה זאת בעצמך". כשהקהילה הדתית הופכת לפלח שוק, תהליך הפרטת הדת חודר לא רק לאופן הפצת המוצר - אריזה, שיווק, רכישה וכן הלאה - אלא גם לתכנים. לכן, לא רק שהרוכלים מתירים לך לעשות במוצר שרכשת ככל העולה על רוחך, אלא שהמורים הרוחניים עצמם מעודדים אותך "לקחת" רק את מה שמתאים לך. וכך חודר ההיגיון הקפיטליסטי אל תוך תוכנה של הרוחניות ומעצב אותה מחדש.

תורות הניו אייג' הן, למעשה, תרגום רוחני של הקפיטליזם. כבר אמרנו שההיגיון שלפיו הצרכן קובע מקביל לעיקרון הניו אייג'י שכל אדם צריך לקבוע לעצמו ולהוות סמכות עליונה. רק האינדיווידואל הוא שיכול להרכיב לעצמו את הדת שמתאימה לו אישית. גם הגישה הניו אייג'ית של "איש באמונתו יחיה" מקבילה להיגיון של הפצה בלתי מוגבלת: אין מקום לשיפוטיות ולהתערבות בתחום הפרט - מה לנו להלין אם אדם רוצה למכור או לקנות מוצר כלשהו? מי שלא רוצה - שלא יקנה, ואין שום סיבה ליצור "שמורות" מוגנות מפני כוחות השוק. בהקשר הזה מתעוררת בעולם ביקורת על ניצולן של תרבויות חלשות, בדרך כלל מהעולם השלישי, ועל גניבה של תכניהן הרוחניים; הניו אייג' הופך את התורות שלהן לנכס משלו, ואחר כך אורז אותן למוצר מדף אקזוטי שכל אדם יכול לרכוש בסופרמרקט הרוחני המקומי.

ההיגיון שמכונה "מקדונלדיזציה" - גלובליזציה והאחדה של קהל היעד כדי שאפשר יהיה לשווק מוצר אחד פשוט שיתאים לכל העולם - מתבטא ברעיון הניו אייג'י שכולנו

"אני ה'אלוהיך", עכשיו במבצע

מריאנה רוח-מדבר

משה ירד מהר סיני, ובישר לעם ישראל שאלוהים רוצה לתת להם את לוחות הברית. "כמה זה עולה?" התעניינו החברה. "זה בחינם!" ענה משה. "אה", הגיבו בני ישראל בהקלה, "אז תביא שניים."

לדיפאק צ'ופרה יש מיליוני חסידים ברחבי העולם. הספינה שהביאה אותו לכל אלה היתה חמישים הספרים שכתב לצרכנים הפשוטים והסדנאות היוקרתיות שיעד לאליטה הכלכלית-רוחנית. ספרים פופולריים בהפצה המונית וסדנאות קצרצרות באולמות ענק נראים לנו כיום כלים טבעיים להוראה רוחנית מודרנית - איך בכלל אפשר אחרת? מובן שצ'ופרה הוא לא הגורו היחיד שאינו כוחל בשימוש בכלי השוק החופשי, הוא רק אחד המצליחים ביותר בשוק. הוא גם מיליונר וגם מורה רוחני - זה לא "מסריח"? השאלה המטרדית הזו מלווה את דמותו של צ'ופרה, ומסיבה זו בדיוק הוא גם מקרה מבחן מעניין לשאלה הגדולה של תהליך מסחור הרוחניות. אזהרה: לכתבה הזו יש סוף טוב, אולי.

רוחניות ב-ELAS

לא רק לחם, סבון וכיסאות אפשר לקנות היום. בשוק החופשי הפכו פריטי תרבות, אמנות וגם דת לסחורה עוברת לסוחר. כיום הרוחניות עצמה נמצאת על המדף, בדמות מוצרים ארוזים. בסופרמרקט הרוחני אנחנו יכולים לרכוש טובין רוחניים שהיום די בהשקעה סבירה של זמן וכסף כדי להשיגם. השוק הרוחני דורש מהצרכן לבצע פעולה צרכנית - ולא תמיד הרבה יותר מזה - בתמורה להישגים רוחניים: פתיחת ערוצים למרדוך הרוחני האישי, שיפוץ של הקארמה, כלים ליצירת שפע בחיינו, חלומות צלולים וטובים, ריפוי לפצעי הנפש ולמערכות יחסים, מעמד של מאסטר רייקי, ידע אוטורי ועוד.

ההיגיון הקפיטליסטי שולט גם בפריטים הרוחניים שנארוזו למוצר: המורים הרוחניים הם היצרנים והמשווקים של השוק הרוחני, אבל קהל היעד הוא שקובע מהו מוצר רוחני "טוב"; הצלחת מוצרים מבוססת על חוקי היצע וביקוש בעולם